

Günümüzün ən aktual məsələlərindən biri də uşaqların nitqindəki problem, nitq ləngimələri və onun uşağın gələcək həyatında, məktəb dövründə təlim fəaliyyətinə mənfi təsir göstərməsidir. Son iki onillikdə uşaqların psixososial inkişafında müəyyən edilmiş dəyişikliklərin statistikasını xeyli artmışdır. Bu problemlərdən biri də müxtəlif səbəblərdən nitq inkişafının ləngiməsidir. Ancaq nitqdə ləngimə vaxtında aşkar edilərsə və aradan qaldırılması istiqamətində lazımı tədbirlər görülsə, bu, o qədər də ciddi problemə çevrilməz. Bu məsələdə məsuliyyət, ilk növbədə, valideynlərin üzərinə düşür. Onlar narahatlığı hiss etməli, uşağı müayinələrə aparmalı və problemin nədən qaynaqlandığını aşkarladıqdan sonra düzgün həll yolunu tutmalıdırlar. Məsələyə “Orvita” Psixoloji və Reabilitasiya Mərkəzinin təsisçisi və direktoru, psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı Slavyan Universitetinin müəllimi Ramidə Oqtayqızı ilə aydınlıq gətirdik.

Nitq

ləngimələri

və məktəb dövründə onun fəsadları

- Nitq ləngimələri nədən qaynaqlana bilər?

- Təəssüf ki, son dövrlər uşaqlarda psixi və nitq ləngimələrinə aktiv şəkildə rast gəlinir. Nitq qüsurlarının səbəbləri müxtəlif olur. Psixososial inkişafı ləngiməsi anadangəlmə amillərdən qaynaqlanırsa uşağın erkən yaşlarında özünü göstərməyə başlaya bilər. Bəzi hallarda danışmada olan ləngimə genetik, yaxud uşağın sağlamlığı ilə bağlıdır. Nitq ləngiməsi tamamilə sağlam uşaqlarda da müşayiət olunur və bəzi hallarda isə bunun çox ciddi səbəbləri ortaya çıxır.

- İlk dəfə nitq ləngiməsi nə vaxt müşahidə edilir?

- Körpə dünyaya gəldiyi ilk günlərdən nitqinin inkişafı ilə məşğul olmağa başlamaq lazımdır. Öncə körpənin necə ağladığına diqqət etməlisiniz. Uşaq ağlamağı ilə fikrini bildirir, ünsiyyət qurur, nəyə ehtiyacı olduğunu çatdırır. Uşaq ilk aylığında daha ifadəli ağlayır və o hər şeyi intonasiya baxımından düzgün edirsə, diqqətli bir ana fərqi anlayır və bu istəklərə cavab verməyi tez öyrənir. Körpə monoton, yəni eyni səviyyədə ağlayırsa və səsə yaxşı cavab vermirsə, həkimə müraciət etmək lazımdır. 4 ayında uşaq valideynlərin sözlərinə və jestlərinə cavab vermirsə, 1 yaşında çox sakitdir və səs çıxarmırsa, 1,5 yaşında sadə sözlər (“ana”, “ver”, “gəl”) demir və onları anlamırsa, bu, nitq ləngiməsinin əlamətlərindən göstəriciləridir.

Əgər bir uşağın nitqi 4 yaşında açılırsa, burda ləngimə müşahidə olunur və mütləq psixoloji ləngimə də araşdırılmalıdır.

- Nitq ləngiməsi gələcəkdə hansı problemlərə yol açır?

- Nitqin inkişafında gecikmə təfəkkürün inkişafına mane olur. Nitqin inkişafına anadangəlmə zehni və nevroloji xəstəliklərin olması ciddi təsir edən səbəblərdən biridir. Psixososial inkişaf ləngiməsi diaqnozu 5 yaşdan yuxarı uşaqlarda daha çox qoyulur. Çünki uşaq məhz bu yaşda fəal ünsiyyət qurmağa başlayır, ancaq uşaq ünsiyyətə girmədikdə valideynlər narahat olmağa başlayırlar. Ancaq 5 yaş nitq ləngiməsinin müalicəsinə başlamaq üçün artıq gecdir. Əgər 6 yaşından əvvəl uşaq, ümumiyyətlə, danışmırsa, deməli onun sağalma ehtimalı 0,2%-dir. 7 yaşından sonra isə nitq yoxdursa, onun olması 0%-dir. Əlbəttə ki, psixososial inkişafında gecikmənin müalicəsi gecikmənin dərəcəsinə və istifadə olunan metodlardan asılıdır. Ancaq valideynlərin ləngimənin əlamətlərini nə qədər tez aşkar etsələr, ideal olaraq 2 yaşa qədər tam sağalma ümidi var.

Bəzən bu problemlər 5 yaşına kimi üzə çıxmırsa, məktəb dövründə daha qarışıq özünü büruzə verir. Bu zaman həm

müəllim, həm uşaq əziyyət çəkir.

Tədqiqatlar göstərir ki, uşaqlar 1 yaşında 10-12, 1-1,5 yaş dövründə 15-20, 2 yaşında isə 200-ə yaxın söz ehtiyatına sahib olur. 3-4 yaş arasında isə uşaqlar 400-500 söz bilməli, nəhayət, 5 yaşında nitqləri tam formalaşaraq məktəbə hazır olmalıdırlar.

Bəzən uşağın yaş göstəricisinə baxmayaraq, nitqinin inkişafı, aktiv lüğətində olan sözlərin sayı, çoxhəcalı sözləri birləşdirmə və cümlə quraraq danışmaq bacarıqları yaş göstəricisi ilə uyğunlaşmır. Paralel şəkildə uşaqda anlama və qavrama, analiz etmə prosesində olan çətinliklər nitq inkişafının gedişatına da öz mənfi təsirini göstərir.

- Məktəbə hazırlıq dövründə uşaqlarda hansı nitq problemləri büruzə verir?

- Bu gün uşaqların məktəbə hazırlıq dövründə bir çox nitq ləngimələrinə dislaliya (sözdəki hərflərin “yeyilməsi”), afaziya (insult sonrası nitqdə yaranan qüsurlar), diskrafiya (sözü düzgün anlamamaq və düzgün köçürməmək), taxilaliya (sürətli və anlaşılmayan nitq), alaliya (uşağın öz dilində danışması, kəkələmə) və digər nitq qüsurlarına rast gəlinir. Bunun təlim dövrünə təsiri nədən ibarətdir? Təbii ki, təlim dövrü şifahi nitqə daha çox əsaslandıq üçün biz bu uşaqların nitqindəki hər xırda qüsurların təlimə təsir ediyini müşahidə edirik. Çünki uşaqlar şifahi nitq vasitəsilə həm özlərini ifadə etməlidirlər, həm ünsiyyət qurmalıdırlar, həm də müəllimin tapşırıqlarına yazılı, şifahi olaraq cavab verməyi bacarmalıdırlar. Nitqin ləngiməsi, nitqdə qüsurların olması onların təliminə mənfi təsir etməklə yanaşı, psixoloji komplekslərə də səbəb olur. Uşaqlar özlərini ifadə etməkdə problem yaşayır, eyni zamanda eşidilən nitqi düzgün anlamamağa və yazıya köçürməyə çətinlik çəkirlər.

- Başqa hansı amillər nitq ləngimələrinə səbəb ola bilər?

- Nitq inkişafının ləngiməsi, təəssüf ki, tamamilə sağlam uşaqlarda da müşahidə olunan problemlərdən biridir. Çox vaxt valideynlər özləri uşağın nitqindəki çətinliklərə səbəb

olurlar. Düzgün danışmaq və zehni inkişaf üçün fizioloji normalar mövcuddur və uşaqların doğuşundan etibarən onların yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək çox vacibdir. Qeyri-düzgün tərbiyə; uşağın çox güclü, ifrat dərəcədə valideyn qayğısı altında olması, yaxud əksinə, qayğıdan məhrum olması, uşaqların assosial ailələrdə böyüməsi də nitq inkişafını ləngidir.

Nitq inkişafında gerilmə psixoloji travma ilə də əlaqəli ola bilər, stabil, sağlam ailə mühitində böyümə, həmyaşdamları ilə ünsiyyətdən çəkinmə bilər. Bu halda mütləq uşaq psixoloqu ilə işləmək lazım gəlir.

Uşağın davamlı şəkildə televizor, kompüter qarşısında oturmaması, planşet, telefondan istifadə etməsi nitq ləngiməsinin digər səbəbi ola bilər. Bunlar valideynlərin buraxdığı səhvlərdən biridir. Bunun nəticəsində uşaqda nitq ləngiməsi müşahidə olunur, bunlar uşaqların özünü qapanmasına şərait yaradır, sosiallaşmasına mane olur. Nitqin inkişafı üçün sosiallaşma əsas faktorlardan biridir.

Psixoloq ilə söhbətimizdən belə nəticəyə gəlirik ki, nitq inkişafındakı gerilmə vaxtında düzəlməyə, uşaq böyüdükcə bu, özünü daha çox büruzə verəcək, onun psixikasında da gerilmə müşahidə olunacaq, məktəbdə oxumaq və yaşadığı ilə ünsiyyət qurmasında son dərəcə çətinlik yaradacaq. Buna görə valideyn daha diqqətli olmalı, problemi uşaq psixoloqu və loqopedlə təmasa girərək həll etməyə çalışmalıdır. Ümumiyyətlə, uşağın danışma çətinliyi nə qədər uzunmüddətli olarsa, psixi və əqli inkişafı bir o qədər gecikər. Çünki uşaqlar böyüdükcə, başqaları ilə dialoqlarda deyilənlərdən daha çox məlumat əldə edirlər. Bu məsələyə səthi yanaşmamalı, valideyn, psixoloq, loqoped və lazım gələrsə, həkimlə birlikdə hərəkət etməli və problemin həllinə tez və ləngimədən nail olmalıdırlar. Nitqin inkişafında olan geriliyin əsas səbəblərini araşdırıb, korreksiya etməklə mövcud problemləri aradan qaldırmaq mümkündür. Multidisiplinar komanda şəklində korreksiya işinin aparılacağı halda daha effektiv nəticələr əldə etmək mümkündür.

Dilruba SƏRDARQIZI

Əgər 6 yaşından əvvəl uşaq, ümumiyyətlə, danışmırsa, deməli onun sağalma ehtimalı 0,2%-dir. 7 yaşından sonra isə nitq yoxdursa, onun olması 0%-dir. Əlbəttə ki, psixososial inkişafında gecikmənin müalicəsi gecikmənin dərəcəsinə və istifadə olunan metodlardan asılıdır. Ancaq valideynlər ləngimənin əlamətlərini nə qədər tez aşkar etsələr, ideal olaraq 2 yaşa qədər tam sağalma ümidi var.

Psixososial inkişaf ləngiməsi anadangəlmə amillərdən qaynaqlanırsa uşağın erkən yaşlarında özünü göstərməyə başlaya bilər. Bəzi hallarda danışmada olan ləngimə genetik, yaxud uşağın sağlamlığı ilə bağlıdır. Nitq ləngiməsi tamamilə sağlam uşaqlarda da müşayiət olunur və bəzi hallarda isə bunun çox ciddi səbəbləri ortaya çıxır.

Bu gün uşaqların məktəbə hazırlıq dövründə bir çox nitq ləngimələrinə dislaliya (sözdəki hərflərin “yeyilməsi”), afaziya (insult sonrası nitqdə yaranan qüsurlar), diskrafiya (sözü düzgün anlamamaq və düzgün köçürməmək), taxilaliya (sürətli və anlaşılmayan nitq), alaliya (uşağın öz dilində danışması, kəkələmə) və digər nitq qüsurlarına rast gəlinir.

Nitqin ləngiməsi, nitqdə qüsurların olması onların təliminə mənfi təsir etməklə yanaşı, psixoloji komplekslərə də səbəb olur. Uşaqlar özlərini ifadə etməkdə problem yaşayır, eyni zamanda eşidilən nitqi düzgün anlamamağa və yazıya köçürməyə çətinlik çəkirlər.

4 ayında uşaq valideynlərin sözlərinə və jestlərinə cavab vermirsə, 1 yaşında çox sakitdir və səs çıxarmırsa, 1,5 yaşında sadə sözlər (“ana”, “ver”, “gəl”) demir və onları anlamırsa, bu, nitq ləngiməsinin əlamətlərindən göstəriciləridir.

Tədqiqatlar göstərir ki, uşaqlar 1 yaşında 10-12, 1-1,5 yaş dövründə 15-20, 2 yaşında isə 200-ə yaxın söz ehtiyatına sahib olur. 3-4 yaş arasında isə uşaqlar 400-500 söz bilməli, nəhayət, 5 yaşında nitqləri tam formalaşaraq məktəbə hazır olmalıdırlar.

Uşağın davamlı şəkildə televizor, kompüter qarşısında oturmaması, planşet, telefondan istifadə etməsi nitq ləngiməsinin digər səbəbi ola bilər.